

Sysselsättningen och välfärdsstaten

Under hela efterkrigstiden t o m 1980-talet var den fulla sysselsättningen ett överordnat mål för den ekonomiska politiken i Sverige. Även om den idag inte längre är ett överordnat mål, så är den fortfarande helt central. Full sysselsättning kan i princip tolkas utifrån två olika utgångspunkter: att så många som möjligt är i arbete eller att så få som möjligt som anger att de vill arbeta är utan arbete. De två synsätten leder i hög grad till olika slutsatser om hur man bör hantera den nuvarande sysselsättningskrisen.

På toppen av högkonjunkturen i maj månad 1990 var 4 476 000 personer i reguljär sysselsättning (AKU-uppgifter) i den svenska ekonomin. Detta motsvarade 83,2 procent av befolkningen i åldern 16–64 år. I maj 1993 var det totala antalet personer i reguljär sysselsättning 3 918 000, vilket innebär en minskning av den reguljära sysselsättningen med 558 000 jobb och av den reguljära förvärvsfrekvensen med 11,5 procentenheter till 71,7 procent. Med andra ord har lågkonjunkturen inneburit en dramatisk nedgång i den reguljära sysselsättningen i ekonomin. Mindre än en sjättedel av sysselsättningsminskningen hänförs till den offentliga sektorn.

Antalet jobb har minskat med 558 000, medan antalet individer som är öppet arbetslösa endast ökat med 264 000. Skillnaden mellan de två talen hänförs sig nästan helt och hållet

till att många har lämnat arbetskraften (ca 270 000 människor på tre år). Ökningen av beredskapsarbeten o d i AMS regi har däremot varit ringa (till skillnad från arbetsmarknadsutbildningen, vilken under samma period ökat med 110 000 personer).

Sverige har sannolikt det mest ambitiösa och allomfattande välfärdssystemet i världen. Systemets kanske mest fundamentala karaktäristika har varit att en individ i hög grad via det offentliga transfereringssystemet åtnjuter en mycket hög grad av inkomstrygghet – den inkomstnivå individen lyckats uppnå i reguljär sysselsättning kvalificerar med mycket lite av dröjsmål till en i normalfallet jämförbar inkomst även om individen av olika skäl inte längre kan (eller t o m inte vill) arbeta. En förutsättning för ett så generöst system är en mycket hög förvärvsfrekvens. Sverige har också länge haft världens högsta reguljära förvärvsfrekvens.

Att antalet reguljära jobb i ekonomin på några år minskar med 558 000, innebär i princip att lika många människor upphör att vara skattebetalare för att i de flesta fall bli transfereringsmottagare. Detta är den enskilt viktigaste anledningen till den statsfinansiella kris som lett till en omsvängning i statsbudgeten från ett överskott budgetåret 1988/89 på 1,5 procent av BNP till ett underskott på 13 procent av BNP budgetåret 1992/93.

Denna oerhört snabba försämring av statsfinanserna har lett till att hela välfärdssystemet kommit i gungning. Ersättningsnivåerna har sänkts på flera områden och ytterligare försämringar är aviserade. I själva verket börjar hela inkomstbortfallsprincipen att i växande grad ifrågasättas.

Samtidigt är ett viktigt skäl till de ökade offentliga utgifterna just att man bekämpar arbetslösheten. Men detta kan man bara göra i större omfattning så länge staten kan fortsätta att öka sin upplåning i snabb takt.

En mer fruktbar väg att gå är därför att rikta in den ekonomiska politiken direkt på att öka den reguljära sysselsättningen istället för att bekämpa arbetslösheten. En sysselsättningsskapande politik kommer automatiskt att leda till att arbetslöshetsläget förbättras, medan åtgärder direkt riktade mot arbetslöshetsbekämpning i nuvarande omfattning i stället riskerar att ytterligare stoppa upp de anpassningar som är nödvändiga för att en uthållig ökning av den reguljära sysselsättningen ska komma till stånd. Inte minst måste man med full kraft undvika att arbetsmarknadspolitiska åtgärder i det enskilda fallet blir ett sätt att kortsiktigt trygga den egna försörjningen snarare än ett medel för att skaffa sig en mer efterfrågad yrkeskompetens.

Det krävs inga avancerade kalkyler för att visa att svenska staten håller på att hamna i en skuldfälla, vilket betyder att det inte finns någon respit i det här sammanhanget: antalet skattebetalare måste snabbt öka i förhållande till antalet bidragstagare om inte situationen inom kort ska bli ohållbar. Mot den bakgrunden framstår det

som orimligt att *a priori* avfärda vissa lösningar från dagordningen. Smärt samma frågor måste upp på bordet och beslut är oundgängliga: anpassning av arbetsmarknadslagarna till de betingelser som de små och medelstora företagen arbetar under, anpassning av relativlönestrukturen så att inte hela branscher slås ut eller nya branscher förhindras att expandera om de inte får statligt stöd, justering av ingångslönerna så att ungdomar inte fastnar i långtidsarbetslöshet, minimering av rundgången i de offentliga systemen för att få samma effekt med minsta möjliga utgiftstryck, översikt av samtliga arbetsmarknadsrelaterade välfärdssystem med syfte att stärka den enskildes ekonomiska incitament att snabbt komma tillbaka i arbete, anpassning uppåt av pensionsåldern till den ökade medelåldern osv. De förändringar som situationen kräver kan inte bara genomföras av regering och riksdag – omfattande omprövningar av tidigare ståndpunkter krävs även utanför den politiska sfären.

Var och en som seriöst säger sig värna om huvuddragen i det svenska välfärdssystemet måste rimligen vara för åtgärder som med hög sannolikhet kan leda till en ökning i den reguljära förvärvsfrekvensen. Så länge vi inte sätter kampen *för* sysselsättningen framför kampen mot arbetslösheten kommer välfärdsstaten att befinna sig i allvarlig fara.

MAGNUS HENREKSON